

BÉT ORIM REFORM ZSIDÓ HITKÖZSÉG

H a g y o m á n y a i n k

Sokan megkérdezik, vajon egy ilyen kis ország még kisebb lélekszámú zsidóságának miért lehet igénye két reformzsidó közösségre. Véleményünk szerint Magyarország zsidósága éppen azért kis létszámú, és fogyatkozik generációról generációra ijesztő ütemben, mert a hagyományos vallásgyakorlás, a nemzeti, a kulturális kötődés és a cionizmus együttesen sem volt képes megtartani a zsidóságot, és megfékezni az asszimilációt. S nem kell látnoki képességekkel rendelkezni ahhoz, hogy megjövendöljük, ha a modern korok emberének nem tudunk követhető, és a mindennapi életükbe beilleszthető, lelkifurdalás nélkül gyakorolható vallást, identitást és kultúrát kínálni, e folyamat csak romlani fog.

Magyarországon az asszimiláció a második világháború utáni időszakban gyorsult fel. Bár vegyes házasságok és kitérések a két háború közt is előfordultak, a pártállam kiteljesedésének idejére a beolvadás már általános szokássá vált. Persze csak azok közt, akik a táborokból visszatérve itthon maradtak és sem 45-ben, sem 56-ban nem választották az emigrációt. Ugyanez jellemezte a vallástól való elfordulást is. Ahogyan eleinte a keresztény társadalom is szekularizálódott, nem regisztráltatták újszülöttjeiket és nem igazán részesítették vallásoktatásban gyermekeiket, a zsidó szülők is hasonlóképpen tettek, sőt még magát a tényt, származásukat is eltitkolták, sőt esetenként letagadták utódaik előtt. Miért? Egyrészt a politika, a rezsím elvárása, másrészt a holokauszt idején elszenvedett megrázkódtatások, rossz emlékek hatására. A szocializmus negyven éve alatt az uniformizálódás, egyben a rejtőzködés, a leplezés, a rejtett identitás egyre kifinomultabb formákat vett fel.

A legtöbben vagy semmilyen formában, vagy nem vallási keretek között kezdték megélni zsidóságukat. Aztán hirtelen jött egy időszak, amikor paradox módon, talán épp a rejtőzködés feladása, egy titok felfedésének a kalandja, vagy talán az előző generáció világa iránt érzett nosztalgia miatt, a túlélők gyermekei körében egy zsidó reneszánsz volt megfigyelhető. De nem sokáig. A harmadik generáció már sem a nosztalgiát, sem a titok felfedésének örömét nem érzi. Mit mond számukra a zsidóság? Legjobb esetben a közösséghez tartozás örömét, ami persze nem kevés. Ezt az érzést ma leginkább a reformközösségek képesek átérzeni, és átadni azoknak, akikben él még valami érdeklődés identitásuk, gyökereik iránt. Talán nem véletlen, hogy az ország első reformközössége, a Szim Salom épp a rendszerváltozás idején alakult, és igyekezett megszólítani mindazokat, akik a zsidósághoz ugyan **már** nem tartoztak, de azért **még** nem is olvadtak be teljes mértékben a többségi társadalom vallásába, kultúrájába. Holott a zsidó progresszió Magyarországon jóval régebbi gyökerű.

A Monarchia idején virágzott a zsidó élet, így az 1800-as évek közepétől Németország felől terjedő zsidó megújulás eszméit és a reform-gondolatokat talán nálunk vették át leghamarabb, és ültették át a gyakorlati életbe. A progresszív judaizmus korai hívei, egyben a legnagyobb világi adófizetők, hozzájárultak azoknak az immár műemléknek számító zsidó intézményeknek a felépítéséhez, amelyek mára nosztalgiával vonzzák az ide látogatókat, akik a valaha pezsgő zsidó élet nyomait, hangulatát keresik.

A reform judaizmus, melyet sok helyen progresszív, Angliában liberális zsidóság néven ismertek, racionális, humanista jellegű irányzat, mely a zsidó identitást **megőrizve** kíván modern, felvilágosult életet élni. A vallás szokásait a modern világhoz kívánja igazítani, mely sok esetben az eredeti szabályoktól való elfordulást eredményezi, illetve lehetővé teszi hívei számára, hogy válasszanak, mit szeretnének megtartani a zsidó hagyományból. Nem annyira a rítusokra, sokkal inkább az etikai törvényekre helyezi a hangsúlyt. A kinyilatkoztatást be nem fejezett folyamatnak tekinti, úgy véli, a folyamatosan megújuló világban a zsidóságnak is mindig meg kell újulnia: Állandó fejlődésben kell lennie, és mindig az értelemre alapozva kell az adott korban meghatározni önmagát.

A zsidó felvilágosodás mozgalma, a Hászkalá a 18. század végén indult útjára Nyugat- és Közép-Európában, és terjedt át a 19. század második felében Kelet-Európára, a Balkánra és Észak-Afrikára.

Németországban, pontosabban Poroszországban és Königsbergben az 1760-as években kristályosodott ki szellemisége a német felvilágosodás (Aufklärung) hatására. A gettóból való kilépést, a nem zsidó nyelvek elsajátítását, a színvonalas héber nyelv használatát, új héber irodalom megalkotását és a zsidók fokozatos integrálódását szorgalmazta, ötvözve az európai kultúrával. Hívei, a mászkilok a zsidóság helyzetének javítására törekedtek, Moses Mendelssohn német filozófus kezdeményezésére németre fordították a héber Bibliát, és fölvázolták egy zsidó nevelési reform körvonalait is. Mendelssohn halálát követően a 19. század elején a reform mozgalom szószólója Ábrahám Geiger frankfurti rabbi lett. Követői megreformálták a szertartásokat és a zsinagógai istentiszteletet, lerövidítették a liturgiát, a héber helyett nemzeti nyelven imádkoztak és megszüntették a nemek elkülönítését. Enyhítettek a vallási előírásokon, sok helyütt teljesen el is vetették pl. a táplálkozási előírásokat, a kásrutot is. Ugyanakkor napjainkra az is megfigyelhetvé vált, hogy egyre több reform gyülekezet tér vissza a héber nyelvű istentiszteletre és egyre több törvényt igyekszik újra megtartani.

Ahogy a németországi zsidók emancipációja egyre erősebben kiteljesedett, a Hászkálá befolyása a 19. század első felében a Habsburg Birodalomba (elsősorban Galíciába) helyeződött át. Oroszországban viszont már – a német hagyományokkal ellentétben – nem a helyi szellemi élet mintái hatottak, hanem a középkor és a reneszánsz filozófiai és tudományos öröksége. Mivel a mászkilok a héber mellett a jiddis nyelv értékeinek megőrzését is fontosnak tartották eszméik terjesztésében, a héber irodalom mellett a jiddis irodalom is fellendült. Az 1880-as évek pogromjai azonban véget vetettek a mozgalom kelet-európai terjedésének.

Magyarországon a XVIII. század második felében és a XIX. század első felében indult meg a magyarországi zsidók nagyobb arányú bevándorlása, főleg a cseh-morva vidékek felől Nyugat-Magyarországra, illetve Galícia felől az ország észak-keleti vidékeire. Az ország városiasodott, illetve nyugati részeiben nyugati mintájú zsidóság jött létre, amely a XIX. század során nyelvében, életformájában, öltözködésében és kultúrájában egyaránt gyorsan integrálódott a magyar társadalomba. Fontosnak tekintette a modernizáció értékeit, a magyar nyelv használatát akár még a zsinagógai prédikáció nyelveként is, sőt a magyar identitás erősítését, kifejezve – önmaga, és a nem-zsidó külvilág számára – a modern társadalomhoz történő hasonulást.

Magyarországon 1848. július 8-án Einhorn Ignác (Horn Ede) alakította meg társaival együtt a Magyar Izraelita Középponti Reformegyletet, mely kiáltványban jelentette be a berlini reformközséget követő szándékait. Gondolataikat Einhorn németül és magyarul is megfogalmazta A reformált izraelita valláselvei c. művében. A Horváth Mihály vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével önálló gyülekezetté alakult Reformegylet hitszónokul Einhorn Ignácot választotta és azonnal Berlinbe küldték, hogy első kézből szerezzen információkat az ottani újításokról. Einhorn szeptemberben tért vissza és 28-án Ros Hásánákor megkezdődtek az új közösség istentiszteletei. Világos után Einhorn a komáromi védőkhöz csatlakozott, ahol Klapka György 1849. szeptember 11-én a zsidó honvédek tábori rabbijává nevezte ki. A kapitulációkor Einhorn Ignác is amnesztiában részesült, de végül mégis emigrációba kényszerült. Utódja 1852-től a Pesti Reformegyletben a Németországból származó Einhorn Dávid lett. Alig néhány hónapi további működés után azonban a Helytartótanács Schwab Löw budai főrabbi feljelentése következtében feloszlatta a gyülekezetet, aminek adófizető tagsága, minden vagyona és iratai visszaszálltak a Pesti Hitközségre. Einhorn Dávid emigrálni kényszerült Amerikába, ahol az ottani reformmozgalom egyik legjelentősebb szellemi vezetője lett.

A reform mozgalmat a hagyományőrzők és számos rabbi kezdetől fogva istentagadásnak és szabadosságnak tartotta, holott a mozgalom híveinek sosem volt célja a teljes integráció. Az ellenzők mégis, mind a mai napig az asszimiláció, sőt a hitehagyás előőrseit látják a Hászkálában. Mivel a mászkilok közül sokan egyben cionisták is voltak, a konzervatív vallásosság, az ortodoxia és a chászidok számára ez újabb támadási felületet jelentett, hiszen a fanatikusan vallásos érzelmű zsidók többsége éppen vallási nézőpontból ellenezte Izrael Állam megalapítását. A reformirányzatok helyzete és elismertsége máig sem javult, annak ellenére sem, hogy napjainkra a reformirányzathoz tartozók létszáma immár jóval meghaladja a hagyományos irányzatokét. Még akkor is, ha csak a reformközösségek regisztrált tagjait vesszük figyelembe. Ha viszont meggondoljuk, hogy igen sok reformszemléletű zsidó nincs is regisztrálva, illetve nem identifikálja magát semmilyen közösség tagjaként, könnyen belátható, hogy a reform mozgalom a vádakkal ellentétben, nem a vallásos zsidók soraiból toborozza, hitük elhagyására ösztönözve tagjait. Inkább azokból a széles rétegekből merít, akik ma még zsidóknak érzik magukat, de holnapra a szigorú elvárások miatt talán már végképp elfordulnának vallásuktól és kultúrájuktól.